

СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ

В статті розглядається проблема соціальної адаптації дітей дошкільного віку з порушенням зору. Спираючись на дослідження багатьох авторів, доведено, що соціальна адаптація дитини дошкільного віку – це двосторонній процес, з одного боку якого – інтеграція в навколишнє середовище, а з іншого – сприйняття себе у соціумі та пристосування до умов соціокультурного простору. Виявлено, що особливості адаптації дошкільників з порушенням зору спрямовані на усунення перешкод в навколишньому соціумі, викликаних зоровою патологією, яка веде до порушення прийому і переробки інформації і як наслідок – до неповного і неадекватного відображення предметів і явищ навколишнього світу. Визначено основні аспекти адаптації слабозорої дитини дошкільного віку, серед яких: формування культури спілкування, засвоєння стереотипів поведінки, діючих соціальних норм, звичаїв, інтересів, ціннісних орієнтацій. Вищезазначене формується у родині, дитячому садку, дружніх компаніях під керівництвом дорослих, за допомогою спостереження дитиною за поведінкою дорослих, її наслідуванню, а також за допомогою читання книг, перегляду кінофільмів, ігор, спілкування, дитячої трудової діяльності тощо.

Виявлено чинники, які впливають на розвиток і становлення психіки дошкільників з порушенням зору, сприяють або перешкоджають успішній соціальній адаптації: зовнішні – це екологічні, біологічні і соціальні, а також внутрішні – емоції дитини і її діяльність.

В статті зазначено, що адаптація дошкільників з патологією зору нерозривно пов'язана з залученням дитини до найважливіших сфер людської діяльності (гра, праця, заняття, побутова діяльність) і культури праці, знань, моралі, мистецтва.

Проаналізовано головні умови успішної адаптації слабозорої дитини, серед яких реалізація особистісно-орієнтованого підходу у взаємодії психолога і дошкільника з порушенням зору, прийняття психологом індивідуальних якостей дитини і її творчих потреб, турбота про емоційне благополуччя дитини з обмеженими можливостями.

Узагальнено сутність соціальної адаптації дітей дошкільного віку з порушенням зору, в основі якої – психічне та фізичне здоров'я цих дітей, яке сприяє ефективному особистісному розвитку, вихованню та навчанню.

Ключові слова: соціальна адаптація, дошкільники з порушенням зору, сутність та особливості соціальної адаптації, адаптаційні можливості, соціокультурне середовище, фізичне та психічне здоров'я.

Постановка проблеми. Для успішного засвоєння знань про навколишній світ та адаптації в соціумі, необхідно, щоб органи почуттів дитини функціонували нормально. При частковому порушенні зору дитина отримує часткову інформацію, тому світ її вражень стає біднішим. Це ускладнює накопичення чуттєвого досвіду, збіднює уявлення про навколишній світ, соціальну адаптацію, що нерідко зумовлює хід психофізичного розвитку слабозорі дитини дошкільного віку.

Основні закономірності психічного розвитку дітей з різними порушеннями зору (якщо немає органічних уражень мозку) такі ж, що і у дитини в нормі. У дошкільників з порушеннями зору спостерігаються ті ж вікові етапи та етапи психічного розвитку.

Але в той же час в адаптації дітей з порушеннями зору спостерігаються деякі особливості, у зв'язку з якими методи і техніка соціального і психологічного впливу інші. Вони спрямовані, насамперед, на усунення перешкод, викликаних порушенням зору, які перешкоджають соціальної адаптації в навколишньому соціумі.

У нинішній соціально-економічній обстановці, яка ускладнює процеси адаптації і соціалізації дошкільників з порушеннями зору і слабо забезпечує безпеку життєдіяльності, здоров'я підростаючого покоління, проблема адаптації дошкільника з порушенням зору стає не тільки соціальною, а й моральною.

Мета статті – виявити особливості і сутність соціальної адаптації дітей дошкільного віку з порушенням зору.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На думку О.В. Петровського і М.Г. Ярошевського, адаптація – це процес пристосування індивіда до умов соціального середовища в активній взаємодії в процесі пристосування індивіда і, одночасно, результат цього процесу. Незважаючи на безперервний характер адаптації, її звичайно пов'язують з періодами кардинальної зміни діяльності індивіда і його соціального оточення [9]. Автори доводять, що адаптація дитини дошкільного віку – двосторонній процес. З одного боку, дитина інтегрується в навколишнє середовище, приймає соціальну роль, освоює систему сформованих зв'язків, які не завжди сповнені позитивних прикладів. Але не менш важливе й інше – наскільки адекватно вона сприймає себе в соціумі і пристосовується до умов соціокультурного простору.

О.І. Антонов доводить, що у дошкільному віці головними агентами адаптації виступають батьки та вихователі дошкільних освітніх установ. Саме від сім'ї дитина отримує різноманітні відомості і знання, вчиться багатьом діям, дізнається оцінки вчинків. Вона запозичує ставлення значущого дорослого до людей і речей, наслідує його дії. Тому важливо приділяти дітям достатню кількість вільного часу. Займаючись тим, чим їм хочеться, вони отримують можливість самостійно застосувати все те, що вони отримують від дорослого [1].

Дослідження Л.І. Плаксіної, Л.А. Григорян та ін. доводять, що однією з закономірностей, характерних для аномальних дітей всіх категорій (сліпі, глухі і

т. д.), є порушення прийому і переробки інформації. А це веде до неповного і навіть неадекватного відображення предметів і явищ навколишнього світу [11].

Л.С. Виготський вважав однією з найважливіших закономірностей формування психічних процесів врахування зони найближчого розвитку. Під цим слід розуміти позитивні та перспективні можливості розвитку дошкільників з порушеннями зору, які ще не виявилися, але в процесі навчання вони сформуються [3].

Л.І. Плаксіна зазначає, що при порушенні зору (амбліопія, косоокість, міопія, відшарування сітківки тощо) виявляються порушеними різною мірою основні властивості зорового сприйняття: предметність, цілісність, структурність, тривалість, вибірковість, узагальненість і симультанність (одночасність). Це призводить до зниження адекватності відображення зорової інформації, що, в свою чергу, веде до зменшення регулюючої ролі цієї інформації у поведінці дошкільників у різних видах дитячої діяльності [10].

Особливості адаптації дошкільників з порушеннями зору, за твердженням З.Н. Кісаєвої, в сучасному соціокультурному просторі залежать від специфіки зорової патології і вторинних відхилень, які впливають на фізичний і психічний розвиток дитини, найближчого оточення, соціально-економічних, біологічних, клімато-географічних, екологічних факторів.

Важливим аспектом адаптації слабозорої дитини дошкільного віку, як зазначає З.Н. Кісаєва, є формування культури спілкування, засвоєння стереотипів поведінки, діючих соціальних норм, звичаїв, інтересів, ціннісних орієнтацій. Умовами успішної адаптації можуть виступати взаємини в родині, дитячому садку, школі, трудовому колективі, вузі, дружніх компаніях, а також знайомі і малознайомі люди, книги, кінофільми, телевізійні і радіопередачі [6].

Виклад основного матеріалу та результатів дослідження. Для забезпечення психофізичного благополуччя процесу адаптації важливо знати, які чинники впливали на розвиток і становлення психіки дошкільників, що мають порушення зору, включаючи всі регуляторні механізми: зовнішні – це екологічні, біологічні і соціально-економічні, а також внутрішні – емоції дитини і її діяльність [6].

Екологічний чинник, стверджує З.Н. Кісаєва, включає в себе не тільки відсутність забруднення води, повітря і продуктів харчування, але і певний рівень шуму, дотримання відомих гігієнічних норм, оптимальну щільність наповнення групи (10-12 осіб), певний рівень і якість інформації, що надходить дитині, освітленість, розмір приміщень, дизайн, колір стін, використовувані будматеріали, фарбу, меблі; відеоекранні засоби – комп'ютери, телевізори; якість питної води, екологічний стан прилеглої до дошкільного закладу території, стан сантехнічного обладнання.

«Інформаційний бум», велика кількість психотравмуючих ситуацій, зрості вимоги сучасного суспільства до психоемоційної стійкості людини розглядаються екологами як наслідок досягнень цивілізації і відносяться ними до екологічних чинників ризику.

Л.І. Плаксіна зазначає, що медико-психологічний аналіз існуючих програм виховання і навчання дітей дошкільного віку дозволив зробити висновок, що багато розділів знаходяться у протиріччі з зоровою системою дітей дошкільного віку, яка формується, так як найбільш повного розвитку можливостей зорового аналізатора і гармонійного розвитку та взаємодії дитячого організму з зовнішнім середовищем сприяє поєднання у режимі дня слабозорих дітей рухової та зорової активності в просторі і особливо в умовах природного екологічного середовища [10].

До біологічних чинників відносяться спадкові фактори, стан здоров'я батьків, особливо матері в період вагітності, пологи, післяпологовий період, захворювання дитини, особливо в перші три місяці життя. Якщо в сім'ї дитини і в дошкільному закладі ведуть здоровий спосіб життя: займаються загартовуванням, фізичною культурою, правильно і раціонально харчуються, фізично та психічно здорові, вміють керувати власними емоціями, контролювати поведінку, то можна припустити, що, з точки зору біологічних факторів, дитина знаходиться в досить комфортних умовах [6].

Дослідження В.І. Білецької, А.Н. Гнеушевої вказують на зв'язок адаптаційних можливостей дитини з функціональною активністю мозку.

У зв'язку з цим, актуальним є виявлення тих чинників (біологічних, екологічних і соціальних), які могли чинити негативний вплив на дозрівання мозкових структур і формування функціональної активності кори великих півкуль, а значить і на вдосконалення адаптаційних можливостей організму дитини.

При цьому кора не «регулює функції», а пристосовує вже добре відрегульовані функції до запитів цілого організму [2].

До соціальних чинників належать – психологічний клімат, наявність емоційних розрядок, стиль спілкування з дитиною, індивідуальний підхід до дитини з ослабленим зором, підготовленість батьків з питань здоров'язберігаючих технологій.

Соціальна сфера життя дитини стає об'єктом її цілеспрямованого пізнання. До старшого дошкільного віку дитина багато знає про себе, вміє керувати власними почуттями і поведінкою. Пізнання себе в соціальному контексті в ході здійснення рольової поведінки є найбільш адекватним. До старшого дошкільного віку соціальна сфера активності стає умовою, яка забезпечує мотивацію навчання на початку шкільного життя: діти з порушенням зору вчать заради визнання і схвалення значущих для них людей. Переживання власної успішності у навчанні як відповідності того соціального статусу, на який претендує дитина, є головним показником того, що вона стала «суб'єктом» соціальних відносин, дошкільник з порушенням зору починає усвідомлювати, що його власні дії можуть так чи інакше вплинути на оточуючих. Він навчається таким способам поведінки, які не приносять шкоди іншим або смутку [10].

Велике значення для адаптації дошкільників з порушеннями зору в соціокультурному середовищі, зазначає Р.Д. Максютова, має розвиваюче середовище, яке включає різноманітні великі предмети, а також є доступним, безпечним, викликає інтерес і прагнення до пізнання, підтримує пізнавальну активність дитини, не гасить її допитливість, підтримує різні прояви фантазії та уяви [7, с. 44-48].

Адаптація дошкільників з обмеженими можливостями розвитку в соціокультурному просторі нерозривно пов'язана з залученням дитини до найважливіших сфер людської діяльності і культури праці, знань, моралі, мистецтва [10].

Початкове знайомство з цими галузями, яке відбувається в дошкільному віці, зрозуміло, вельми обмежене. Тим не менш, стверджують Н.Л. Анисимова, И.В. Новичкова, Л.И. Солнцева, його значення надзвичайно велике. У дитини закладається те ставлення до праці, знань, мистецтва, моралі, яке потім буває важко змінити. Необхідно, щоб слабозорим дітям відкривалися не випадкові, а їх істотні сторони й особливості. Бо тільки засвоєння істотних сторін і особливостей праці, знань про світ, мистецтво і мораль може стати фундаментом для подальшого оволодіння цими сферами, визнання їх цінності та власної творчої активності всередині нас [8].

Важливою особливістю праці є її спрямованість на досягнення корисного результату. Будь-яка праця передбачає наявність у того, хто нею займається, уявлення про кінцевий продукт; вміння планувати та спрямовувати свої дії на його отримання.

Прилучення дошкільників з порушеннями зору до сфери праці може здійснюватися через розкриття дитині сенсу праці; через ознайомлення дошкільника з процесом праці як системою різноманітних та взаємопов'язаних трудових операцій. При виконанні самими дітьми роботи, результати якої чітко видно всім, а також використовуються близькими та знайомими людьми; шляхом формування психологічних передумов праці; завдяки посильній участі у спільній роботі з дорослими.

Саме залучаючи дошкільників з порушеннями зору до праці, слід викликати у них бажання робити речі і виконувати роботу, корисну і ту, що доставляє радість іншим людям або ним самим; забезпечити придбання досвіду при виконанні роботи; розвивати здатність заздалегідь представляти кінцевий результат власної праці; навчити плануванню своїх дій; розкрити дітям важливість, серйозність і необхідність трудових умов; формувати дбайливе ставлення і повагу до будь-якої праці і її результату.

Дуже важливо для ознайомлення з навколишньою дійсністю дошкільників з порушеннями зору, як вказує Л.І. Плаксина, навчити орієнтуватися на вулицях та в приміщеннях, використовуючи збережені аналізатори, розвивати у них уміння використовувати залишковий зір, об'єднувати зорове сприйняття із слуховим, нюхом, дотиком, тактильним та ін., однак слабозора дитина воліє зорову орієнтацію всім іншим сприйняттям або

почуттям. Для вирішення даних завдань необхідно використовувати всі види дитячої діяльності: гра, праця, заняття, побутову діяльність та ін. [10].

Гра є невід'ємним атрибутом дитинства. Дошкільник з порушенням зору грає в «дочки-матері», «лікарню», «школу» і т. д. В іграх вони імітують дорослі стосунки, тим самим засвоюючи світ, який живе за складними законами. У дошкільному віці ігрова діяльність виконує функції: розважальну – вона необхідна складова будь-якої гри, вона розважає, доставляє задоволення, надихає і т. д.; комунікативну – освоєння діалектики спілкування; діагностичну – виявлення відхилень від нормативної поведінки, самопізнання в процесі гри.

У процесі гри особлива увага приділяється соціально-психологічним можливостям, так як соціальна адаптація дошкільників з порушеннями зору відбувається безперервно. Природа створила дитячі ігри для всебічної підготовки до життя. У будь-якій грі дитина спілкується, творить, пізнає навколишній світ [10, с. 5-28].

Згідно з дослідженнями Г.Г. Гербової, Т.И. Гризик, Т.Н. Доронової, С.Г. Яковсона, О.В. Соловйової у сфері людських знань, слід зазначити, що залучення слабозорих дітей дошкільного віку до знань про світ здійснюється доступніше, завдяки безпосередньому знайомству з властивостями і особливостями предметів і явищ; шляхом ознайомлення дітей з конкретними відомостями про предмети і явища; шляхом навчання логічним операціям (серіації та класифікації) і розкриття дітям найпростіших причинно-наслідкових залежностей [5].

Багато чого з перерахованого дитина з порушеннями зору набуває сама, діючи з предметами, спостерігаючи навколишній світ, беручи участь у різних подіях, спілкуючись з різними людьми.

Творами мистецтва і літератури можна висловити все багатство людських переживань, почуттів і відносин до нескінченного різноманіття предметів, явищ і подій. Справжні твори мистецтва, як стверджує В.С. Садовська, викликають почуття і переживання, які закладені в цих творах. Емоційний відгук на мистецтво і літературу формує духовний світ почуттів і переживань [12, с. 6-12].

Для того, щоб дитина дошкільного віку, що має індивідуальні особливості функціонування зорової системи, повноцінно долучилася до сфери культури, слід знайомити дітей з доступними їм класичними творами з різних областей мистецтва і літератури, починаючи з раннього віку; збагачувати чуттєвий досвід дітей, ділячись з ними власними почуттями і переживаннями з приводу того чи іншого твору мистецтва; виявляти інтерес до їх переживань і вражень; підтримувати емоційну чуйність дітей, що виражається в співпереживанні літературним героям, руху при сприйнятті музики, самостійному розгляданню картин, спонукати дитину висловлювати своє ставлення і настрої доступними їй виразними засобами мистецтва.

Таким чином, успішна соціальна адаптація дитини дошкільного віку з порушеннями зору допомагає вирішувати завдання навчання, виховання і розвитку, здійснювати заходи з охорони і відновлення зору.

Соціально розвинена слабозора дитина здатна до управління своєю поведінкою. Це проявляється в умінні свідомо виконувати правила або вимоги вихователя, гальмувати афективні імпульси, виявляти наполегливість у досягненні поставленої мети, виконати до кінця потрібну роботу всупереч привабливої мети, яка відволікає від неї.

Адаптована дитина завжди активно приймає нову позицію, легко змінює свою поведінку в залежності від нових соціальних умов і буде свої взаємини з дорослими і однолітками у відповідності з правилами.

Для забезпечення психічного та фізичного здоров'я дошкільників з порушеннями зору необхідно в комплексі вирішувати психологічні, педагогічні, медичні та соціальні питання, оскільки адаптація таких дітей в освітньому закладі майже завжди представляла собою складний, болісний для дитини з порушенням зору процес [11].

Головними умовами успішної адаптації слабозорої дитини є реалізація особистісно-орієнтованого підходу у взаємодії психолога і дошкільника з порушенням зору, прийняття психологом індивідуальних якостей дитини і її творчих потреб, турбота про емоційне благополуччя дитини з обмеженими можливостями, наступність у питаннях розвитку і виховання вдома і в дошкільному освітньому закладі.

Високий рівень очних захворювань, збільшення поширеності вторинних відхилень (порушення мови, слуху, рухової діяльності тощо) у дітей дошкільного віку вказує на пріоритетність проблеми здоров'я, соціально-психологічної та корекційної роботи. Кожен фахівець, який працює з дитиною (психолог, педагог, медичний працівник, батько тощо), знає, що саме в період дозрівання всіх систем організму, починаючи з раннього дитинства, розвиток, виховання і навколишній мікроклімат визначають основні особистісні якості дитини, інтелектуальний і фізичний потенціал.

Враховуючи, що адаптація – це пристосувальна реакція, заснована на інстинкті самозбереження, а інстинкт самозбереження передбачає уникнення небезпечних, несприятливих для дитини ситуацій, відрив від сім'ї дошкільника, його переміщення в ізольоване дитяче середовище, та ще й в зовсім незнайомій обстановці, є для дитини тієї самої несприятливою ситуацією. Тому для того, щоб діти з порушенням зору змогли адаптуватися, а не просто звикнути, притерпітися до незнайомій обстановці, необхідно проводити психологічні та соціальні заходи з найближчим оточенням дошкільника, спрямовані на «безболісну» адаптацію.

Знайомство з іншим середовищем для багатьох дітей є емоційно-стресовою ситуацією, при якій змінюється звичний стереотип, зростає емоційна напруга. В цих умовах важливо враховувати особливості дошкільників з

порушенням зору, умови адаптації в соціокультурному середовищі, які виключають можливість виникнення додаткових психотравмуючих ситуацій.

Основоположними принципами організації соціально-психологічної роботи з цього приводу, за визначенням Л.С. Виготського, є: природосообразність або універсальність і доцільність. Вони повинні дотримуватися не тільки в період адаптації, але і на всьому протязі перебування дошкільників з порушеннями зору в дошкільному закладі [4].

Вчені Л.І. Плаксина, І.В. Новичкова, Л.А. Григорян та ін. звертали увагу на захист нервової системи дітей з патологією зору, а саме: на організацію раціонального гнучкого режиму дня, динамічної години, а в період адаптації – мінімальна кількість нової навчальної інформації; впровадження сучасних форм навчання, які забезпечують умови для самостійної ігрової діяльності дошкільника і достатнє перебування на свіжому повітрі [11].

Багато дослідників вважають важливим відстежити, наскільки безпечно поведуть себе діти з патологією зору в різних життєвих ситуаціях, наскільки свідомо вони можуть діяти і пояснювати причини своєї поведінки, як дошкільник висловлює свої емоції в експресивній сфері рухової діяльності, в голосі, жестах, міміці, позі, а також фіксувати момент, коли відкрита позиція дитини змінюється на закриту. Якщо навички адаптивної та безпечної поведінки успішно сформовані, якщо дитина правильно орієнтується в ситуації, що склалася, то вона відчуває себе досить впевнено і вільно. При відчутті безпеки, навіть у стані невизначеності, дошкільник з обмеженими можливостями здоров'я проявляє зацікавленість і розумну цікавість. При цьому він може бути спокійний, зосереджений і навіть веселий, у нього з'являється оптимістичний настрій, що не заважає правильному прийняттю рішення. Він діє цілеспрямовано і продуктивно, тобто раціонально.

Формування безпечного способу дії, адаптивної поведінки, свідомого ставлення до різних проблемних ситуацій найбільш успішно проходить у дітей з високим рівнем психічного здоров'я. Всі ці знання дитина може набути, спостерігаючи за іншими дітьми, а також вдома, граючи в рольові ігри з батьками.

Висновки. Таким чином, соціальна адаптація дітей дошкільного віку залежить від багатьох чинників, основні з яких – психічне та фізичне здоров'я. Сутність соціальної адаптації цих дітей зводиться до формування особистісних якостей (цінностей, моральності, високого рівня культури, соціально значущих рис характеру, культури спілкування, засвоєння стереотипів поведінки, діючих соціальних норм, звичаїв, інтересів, високого рівня розвитку комунікативної, емоційно-вольової, мотиваційно-потребової сфери), адекватних ситуації поведінкових проявів у грі, трудовій діяльності, навчанні; грамотному медичному та психолого-педагогічному супроводу дитини; розвитку компенсаторних можливостей, пов'язаних з порушенням зору; запобігання психотравмуючих ситуацій тощо.

Від сформованості навичок адаптивної поведінки та самообслуговування багато в чому залежить успішність перебування дошкільника з порушенням зору в соціумі. Саме в дошкільному освітньому закладі комбінованого виду здійснюється найважливіша частина адаптації слабозорих дітей – спілкування зі здоровими дітьми, уміння знаходитися в суспільстві однолітків і дорослих; вирішуються корекційні завдання, завдання лікування і профілактики захворювань зору, підготовки до навчання дошкільників з порушеннями зору в масових школах; завдання по формуванню гармонійно розвиненої особистості, приділяється увага формуванню особистісних якостей, так як дитина в сучасному суспільстві повинна стати вільною і відповідальною; мати почуття власної гідності; з повагою ставитися до інших; бути здатною на свій вибір; з розумінням сприймати думки і переваги оточуючих.

Література

1. Антонов А.И. Микросоциология семьи / А.И. Антонов. – М.: Издательский дом «Nota Bene», 1998. – 360 с.
2. Белецкая В.И. Охрана зрения слабовидящих школьников / В.И. Белецкая, А.Н. Гнеушева. – М.: Просвещение, 1982. – 127 с.
3. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте / Л.С. Выготский. – М.: Просвещение, 1997. – 93 с.
4. Выготский Л. С. Собрание сочинений: В 6 т. / Л.С. Выготский. – М.: Педагогика, 1983. – Т. 5 – 369 с.
5. Доронова Т.Н. «Радуга» / Т.Н. Доронова, Г.Г. Гербова, Т.И. Гризик, Е.В. Соловьева, С.Г. Якобсон. – М., 1996. – 189 с.
6. Кисаева З.Н. Особенности адаптации дошкольников с нарушениями зрения в социокультурном пространстве крайнего Севера : диссертация канд. пед. наук по специальности 13.00.02 «теория и методика обучения и воспитания (социальная работа)» / З.Н. Кисаева. – М., 2004. – 171 с.
7. Максютова Р.Д. Как помочь ребенку с нарушением зрения включиться в учебную деятельность: [Из опыта работы учителя нач. кл. учеб.-воспит. комплекса № 1645 г. Москва М.Ф. Зверковой] / Р.Д. Максютова // Дефектология. – 1998. – №3. – С. 44-48.
8. Особенности психологической помощи детям с нарушениями зрения в дошкольном учреждении / РАО, Ин-т коррекц. педагогики. Рос. гос. б-ка для слепых: [Сост.: Н.Л. Анисимова, И.В. Новичкова, Л.И. Солнцева]. – М.: Логос, 2001. – 96 с.
9. Петровский В.А. Личность в психологии: парадигма субъектности: доп. учеб. пособие для студентов вузов / В.А. Петровский. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. – 509 с.
10. Плаксина Л.И. Социальная адаптация ребенка с нарушением зрения в условиях сенсорного воспитания: [дошкол. возраст] / Л.И. Плаксина // Проблемы воспитания и социальной адаптации детей с нарушением зрения. – М., 1995. – С. 5-28.

11. Плаксина Л.И. Содержание медико-психологической помощи в дошкольном учреждении для детей с нарушением зрения / Л.И. Плаксина, Л.А. Григорян ; Ин-т коррекц. педагогики РАО. – М.: Город, 1998. – 56 с.

12. Садовская В.С. Концепция непрерывного культурологического образования / В.С. Садовская // Концепция образовательной политики РФ в сфере культуры: Круглый стол. – СПб., 1995. – С. 6-12.

Транслітерація

1. Antonov A.I. Mikrosociologiya sem'i / A.I. Antonov. – М.: Izdatel'skij dom «Nota Bene», 1998. – 360 s.

2. Beleckaya V.I. Ohrana zreniya slabovidyashchih shkol'nikov / V.I. Beleckaya, A.N. Gneusheva. – М.: Prosveshchenie, 1982. – 127 s.

3. Vygotskij L.S. Voobrazhenie i tvorchestvo v detskom vozraste / L.S. Vygotskij. – М.: Prosveshchenie, 1997. – 93 s.

4. Vygotskij L. S. Sbranie sochinenij: V 6 t. / L.S. Vygotskij. – М.: Pedagogika, 1983. – Т. 5 – 369 s.

5. Doronova T.N. «Raduga» / T.N. Doronova, G.G. Gerbova, T.I. Grizik, E.V. Solov'eva, S.G. YAkobson. – М., 1996. – 189 s.

6. Kisaeva Z.N. Osobnosti adaptacii doshkol'nikov s narusheniyami zreniya v sociokul'turnom prostranstve krajnego Severa : dissertaciya kand. ped. nauk po special'nosti 13.00.02 «teoriya i metodika obucheniya i vospitaniya (social'naya rabota)» / Z.N. Kisaeva. – М., 2004. – 171 s.

7. Maksyutova R.D. Kak pomoch' rebenku s narusheniem zreniya vkluchit'sya v uchebnuyu deyatel'nost': [Iz opyta raboty uchitelya nach. kl. ucheb.-vospit. kompleksa № 1645 g. Moskva M.F. Zverkovoj] / R.D. Maksyutova // Defektologiya. – 1998. – №3. – S. 44-48.

8. Osobnosti psihologicheskoy pomoshchi detyam s narusheniyami zreniya v doshkol'nom uchrezhdenii / RAO, In-t korrekц. pedagogiki. Ros. gos. b-ka dlya slepyh: [Sost.: N.L. Anisimova, I.V. Novichkova, L.I. Solnceva]. – М.: Logos, 2001. – 96 s.

9. Petrovskij V.A. Lichnost' v psihologii: paradigma sub'ektnosti: dop. ucheb. posobie dlya studentov vuzov / V.A. Petrovskij. – Rostov-na-Donu: Feniks, 1996. – 509 s.

10. Plaksina L.I. Social'naya adaptaciya rebenka s narusheniem zreniya v usloviyah sensornogo vospitaniya: [doshkol. vozrast] / L.I. Plaksina // Problemy vospitaniya i social'noj adaptacii detej s narusheniem zreniya. – М., 1995. – S. 5-28.

11. Plaksina L.I. Soderzhanie mediko-psihologicheskoy pomoshchi v doshkol'nom uchrezhdenii dlya detej s narusheniem zreniya / L.I. Plaksina, L.A. Grigoryan ; In-t korrekц. pedagogiki RAO. – М.: Gorod, 1998. – 56 s.

12. Sadovskaya B.C. Konceptiya nepreryvnogo kul'turologicheskogo obrazovaniya / V.S. Sadovskaya // Konceptiya obrazovatel'noj politiki RF v sfere kul'tury: Kругlyj stol. – СПб., 1995. – S. 6-12.

Черных Л.А.

СУЩНОСТЬ СОЦИАЛЬНОЙ АДАПТАЦИИ СТАРШИХ ДОШКОЛЬНИКОВ С НАРУШЕНИЕМ ЗРЕНИЯ

В статье рассматривается проблема социальной адаптации детей дошкольного возраста с нарушением зрения. Опираясь на исследования многих авторов, доказано, что социальная адаптация ребенка дошкольного возраста – это двухсторонний процесс, с одной стороны – интеграция в окружающую среду, с другой – восприятие себя в социуме и приспособление к условиям социокультурного пространства. Выявлено, что особенности адаптации дошкольников с нарушением зрения направлены на преодоление препятствий в окружающем социуме, вызванных зрительной патологией, которая ведет к нарушению приема и переработки информации и как следствие – к неполному и неадекватному отражению предметов и явлений окружающего мира. Определены основные аспекты адаптации слабовидящего ребенка дошкольного возраста, среди которых: формирование культуры общения, усвоение стереотипов поведения, действующих социальных норм, обычаев, интересов, ценностных ориентаций. Обозначенное выше формируется в семье, детском саду, дружеских компаниях под руководством взрослых, с помощью наблюдений за поведением взрослых, подражания ему, а также с помощью чтения книг, просмотра кинофильмов, игр, общения, детской трудовой деятельности и т.д.

Выявлены факторы, которые влияют на развитие и становление психики дошкольников с нарушением зрения, способствуют или препятствуют успешной социальной адаптации: внешние – это экологические, биологические и социальные, а также внутренние – эмоции ребенка и его деятельность.

В статье определено, что адаптация дошкольников с патологией зрения неразрывно связана с приобщением ребенка к важнейшим сферам человеческой деятельности (игра, труд, занятия, бытовая деятельность) и культуры труда, знаний, морали, искусства.

Проанализированы главные условия успешной адаптации слабовидящего ребенка, среди которых основными являются реализация личностно-ориентированного похода во взаимодействии психолога и дошкольника с нарушением зрения, принятие психологом индивидуальных качеств ребенка и его творческих потребностей, забота об эмоциональном благополучии ребенка с ограниченными возможностями.

Обобщена сущность социальной адаптации детей дошкольного возраста с нарушением зрения, в основе которой – психическое и физическое здоровье этих детей, которое способствует эффективному личностному развитию, воспитанию и обучению.

Ключевые слова: социальная адаптация, дошкольники с нарушением зрения, сущность и особенности социальной адаптации, адаптационные возможности, социокультурная среда, физическое и психическое здоровье.

Chernykh L.A.

ESSENCE OF SOCIAL ADAPTATION OF SENIOR PRESCHOOL CHILDREN WITH VISUAL IMPAIRMENTS

In the article the problem of social adaptation of preschool children with visual impairment. Relying on the research of many authors, it has been proved that social adaptation of a child of preschool age is a two-way process, on the one hand, integration into the environment, on the other hand, the perception of oneself in society and adaptation to the conditions of the sociocultural space. It is revealed that peculiarities of adaptation of preschool children with visual impairment are aimed at eliminating obstacles in the surrounding society which caused by visual pathology, which leads to a violation of the reception and processing of information and as a consequence – to incomplete and inadequate reflection of objects and phenomena of the surrounding world. The main aspects of the adaptation of the visually impaired child of preschool age are determined, among them: the formation of a culture of communication, the assimilation of stereotypes of behavior, existing social norms, customs, interests, values orientations. The aforementioned is formed in the family, kindergarten, friendly companies under the guidance of adults, by dint of observing the child for the behavior of adults, its imitation, as well as by reading books, watching movies, games, communication, child labor activities, etc.

The factors that influence the development and becoming of the psyche of preschool children with visual impairment, promote or hinder successful social adaptation are identified: external ones are ecological, biological and social as well as internal ones – emotions of the child and its activities.

The article stated that the adaptation of preschool children with visual impairments are inextricably linked with attraction the child to the most important areas of human activity (game, work, classes, household activities) and work culture, knowledge, morality, art.

The main conditions for the successful adaptation of the weak-sighted child are analyzed, among which the implementation of a personality-oriented approach in the interaction of a psychologist and preschool child with visual impairment, the adoption by the psychologist of the individual qualities of the child and of her creative needs, care for the emotional well-being of the child with limited opportunities.

The essence of social adaptation of children of preschool age with visual impairment, which is based on the mental and physical health of these children, is summarized, which promotes effective personal development, upbringing and education.

Key words: *social adaptation, preschool children with visual impairment, essence and peculiarities of social adaptation, adaptive possibilities, socio-cultural environment, physical and mental health.*

Черних Лариса Анатоліївна – кандидат психологічних наук, психолог-консультант, м. Северодонецьк.